

Лука Луцив

ВИДАВНИЦТВО „ЧЕРВОНА КАЛИНА”

1965

*СЛІДАМИ
СТРІЛЕЦЬКОЇ СЛАВИ*

diasporiana.org.ua

Доповнена відбитка із „Календаря УНС” на 1965-ий рік

Видавництво „Червона Калина”

Printed in U.S.A.

“Svoboda,” 81-83 Grand Street, Jersey City, N.J. 07303

Лука Луцив

Слідами Стрелецької СЛАВИ

У 50-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

Чи то в горах Карпатах весняні води
Кришать скелі, розбивають колоди?
Чи то буйнокрилі вітри степові
Снігові розкидають завії?
Ні, то Січові Стрільці,
Орли-сизокрильці
Гарматами орють, кулеметами сіють,
а шаблоками косять,
Не дають пощади
І для себе пощади не просять,
Ворожії лави,
Як сухії трави,
Розкидають — розносять...

*Роман Купчинський:
Дума про Хведора Черника*

Романтика! — скаже висушений із
чуття політик, — нам нині не до ро-
мантики, коли існують атомові бомби,
які можуть знищити мільйони людей.
Так казали „розсудливі політики” і

в 1914-му році, коли 50 років тому в
українських селах і містах Західньої
України лунали пісні стрілецьких
відділів, які вишколювалися на те,
щоб іти „у кривавий тан, визволити
рідну Україну з московських кай-
дан”. Деякі „розумні” люди, дивлячи-
ся на ентузіазм юнаків, похитували
головами й казали.

— З мотикою на сонце! Це ж діти!
Коли побачать і пізнають, що воно
війна, як заграють їм скорострїли,
коли завикють біля них гарматні гра-
нати і засвищуть над головами шрап-
нелі, з плачем тікатимуть із поля
бою...

Та вже найближчі тижні показали,
що не мали слушности песимісти й
маловіри, бо Українські Січові Стріль-
ці сміливо йшли в бій із віковичним
ворогом України — московською ім-
перією, яка вирішила була 50 років
тому, здобути зброєю Західню Украї-
ну, в якій свобідніше міг розвиватися
український нарід, в якій міг вільно
плекати свою традицію та старатися
про те, щоб „засісти в народів вольних

колі", як це вчував Іван Франко, і про що ціле своє життя мріяв Тарас Шевченко, який вірив, що „Встане України, світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти”.

Українські Січові Стрільці і Шевченко

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служити!
Довершилась України кривда стара,
Нам пора для України жити!

Іван Франко

Так сталося, що Роковини автора „Кобзаря” припадають в тому самому році, що й Українських Січових Стрільців. Це не тільки випадок, що в 1964-ому році український нарід у вільному світі відзначав 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка, і в цьому самому році вільні українці могли вшанувати Українських Січових Стрільців з їхнім 50-річчям.

Після трагічної битви під Полтавою Москва систематично йшла до того, щоб знищити самостійність українського народу, а пізніше російські імперіялісти заперечували навіть саме існування українського народу.

Та українське слово стануло на сторожі свого народу. Пригадав українську славу Іван Котляревський своєю „Енеїдою”, „Наталкою Полтавкою”. Виступив в обороні людської гідності українського селянина й селянства Григорій Квітка-Основ'яненко. Заговорив на західних українських землях о. Маркіян Шашкевич.

Та наймогутніше виступив в обороні поневоленого Москвою українського народу Тарас Шевченко. Він зворушив сумління українського народу, пригадав йому славу і волю, і закликав встати зі сну і „лютою вражою кров'ю окропити” волю України.

Українська молодь в Галичині вивчала Шевченкові твори не тільки розумом, але й серцем, так як їх творив автор „Кобзаря”. Молодь знала, що як довго українське козацтво зі зброєю в руках могло обороняти рід-

ний край, так довго Україна „панувала в широкому світі”. Це відкрив українському народові Т. Шевченко. Молодь уважала Шевченкові слова за заклик до дії, і так вона вступала в тіловиховні й пожежні організації „Січі” й „Соколи”, а також у „Пласт”, де найбільше можна було навчитися того чого треба при війську.

Товариство Січові Стрільці

На нас дивляться всі:
наш Хмельницький Богдан,
Дорошенко, Мазепа, Виговський,
Всі гетьмани за нас, всі криваві
від ран,
Гей, ляхи, і ти, царю московський!
Січ іде, Січ іде, стяг несе,
Україна встає, Україна гуде,
Україна клекоче, як море!

*Т. Ярославенко
В. Пачовський*

В 1913 році університетська молодь у Львові зорганізувалась вже в напіввійськовій організації під назвою „Січові Стрільці”. Степан Ріпецький у своїй праці „Українське Січове Стрільцтво” пише про це так:

Із хвилею зорганізування першого Т-ва Січових Стрільців у Львові 18-го березня 1913 року почала існувати та діяти на Українських землях незалежна, власна збройна сила. Це зовсім не обезцінює, ані не поменшує національно-державного значення передвоєнної формації Українських Січових Стрільців, — що вона була мала у відношенні до 35-мільйонного народу, що мала тільки найосновніші засоби модерного (тоді) війська та що не стояла під наказами власної державної влади. Це не вина УСС! (ст. 51).

Той сам автор на найближчій сторінці вірно стверджує, що Українські Січові Стрільці, були першою військовою формацією української нації після упадку української державної незалежності. Вони були виразниками стремління і інтересів Української нації, повстали із мотивів боротьби за національну державність, опирали своє існування та організацію тільки на власних силах і засобах, а пра-

вільність та доцільність своїх плянів оправдали своєю кров'ю, пролітою в боях УСС і СС" (ст. 52).

Вибух першої світової війни

Іхав стрілець на війноньку,
Прощав свою дівчиноньку;
Прощай миленька, чорнобривенька,
Я йду в чужу сторононьку!

Стрілецька пісня

Т-во Січові Стрільці виникло, так сказати, кілька хвилин перед 12-ою годиною, бо вже в 1914-ому році вибухла перша світова війна, яка загуалізувала боротьбу за незалежність України.

28-го червня 1914 р. галицькі українці відзначали 100-річчя з дня народження Т. Шевченка великою маніфестацією у Львові, завершенням якої був величавий Здвиг „Січей” та „Соколів”, які гордо маршували вулицями княжого Львова на площу за містом, де відбулися вправи й пописи тисяч січовиків і соколів перед очима десятків тисяч присутніх українців із майже всіх місцевостей Галичини.

Під час вправ нагло на почесній трибуні встали зі своїх місць командант львівського корпусу австрійський генерал та всі інші достойники, й оркестра відіграла австрійський гімн. Пішла вістка між присутніми, що в Сараєві вбили австрійського наслідника престолу та його дружину.

Програму продовжували, і в ній виступили вперше публічно Січові Стрільці в одностроях та з крісами, виконавши бойову вправу на площі, при тім навіть стріляли сліпими кулями. Публіка була захоплена цим виступом — показом своєї рідної збройної сили. Та не було часу, щоб одушевлятися отим „гірничним зерном” української майбутньої армії, бо за місяць знялася хуртовина, яка вимагала не мрій і не самовдоволення з того, що є, а кликала всіх „у кривавий тан, визволяти рідну Україну з московських кайдан” на правду, а не тільки в піснях.

Генерал Мирон Тарнавський

**„Гряде великий час, вибила
слушна година!”**

„Здіймається пожежа війни, в якій тріснуть кайдани, що давили поневолені народи. В сій пожежі кується будучність України”.

*Мобілізаційний заклик Головної
Української Ради у Львові*

28-го липня Австро-Угорщина вивіла Сербії війну, і так почалась тоді війна, яка, в дійсності й досі триває, бо друга світова війна, що почалася в 1939-ому році, виникла тому, що після першої війни не вирішили багатьох справ, між якими була не вирішена і справа поневолення українського народу.

2-го серпня 1914 у Львові зорганізувалася Головна Українська Рада, до якої належали всі тодішні українські партії. Президію ГУР становили: д-р Кость Левицький — голова, Михайло Павлик і Микола Ганкевич — заступники голови і д-р Степан Баран — секретар.

Однодушним рішенням Головна Українська Рада з'єднала начальні

управи всіх тоді існуючих стрілецьких і руханкових організацій в Українську Бовву Управу. Таким чином УВУ стала єдиним проводом організації українських добровольців, які дістали назву Українських Січових Стрільців.

Головна Українська Рада була представником тих українців, які були під австрійською займанщиною. У Львові зорганізувався тоді Союз Визволення України, який репрезентував українців із російської займанщини. До Союзу Визволення України увійшли представники політичної еміграції з Росії, яка перебувала в той час в Австрії. СВУ — це була загальнонаціональна, безпартійна організація, яка діяла в імені українського народу в Росії. Союз Визволення України ставив собі ціллю розбити Росію і створити окремі національні держави, між ними й Україну.

В платформі СВУ читається таке: „В Союзі репрезентовані всі політичні напрями, що стоять на становищі державної самостійності українського народу, а реалізацію своїх національно-політичних і економічних стремлень в даний момент зв'язують з розбиттям Росії у війні.

Національно-політичною платформою Союзу є державна самостійність України.

Одночасно зі збудованням самостійної української держави має бути переведена радикальна аграрна реформа на користь селянства. Є це основний економічний постулат Союзу Визволення України”.

Платформа кінчалася вірою в те, що „на руїнах російської імперії, цієї тюрми народів, встане Вільна Самостійна Україна”.

Ці слова мали б прочитати ті всі чужинні політики, які й тепер бояться за те, щоб не розлетілася оця „тюрма народів”, тепер під червоними комуністичними володарями, — і не визволилися поневолені Москвою народи, між ними і український нарід.

За Союз Визволення України підписали були заклик „До громадської думки Європи” такі особи: В. Доро-

шенко, Д. Донцов, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський, М. Залізник і А. Жук.

Перша українська мобілізація

Ми йдемо в бій, земля дуднить
По згарищах руїни,
За рідний край, за нарід свій
За волю України.

Ми йдемо в бій, земля дуднить
Радіють гори, степи,
Бо нас у бій благословить
Могучий дух Мазепи!

Стрільцька пісня

Так, це дійсно в 1914 році нав'язано до того діла, яке не повелося було в 1709 році великому українському гетьманові Іванові Мазепі. Поет „Молодої Музи” Василь Пачовський у своїх драматичних творах „Сон української ночі” та „Сонце руїни” поетичним словом вичаровував славні картини боротьби українського народу за те, щоб скинути московське ярмо. Українська молодь в Західній Україні захоплювалася цими творами.

Львівські стрілецькі організації вже 30-го липня створили спільний мобілізаційний комітет, до якого ввійшли д-р Володимир Старосольський, Іван Чмола, Михайло Гаврилко (відомий різьбар із підросійської України, що жив на еміграції в Галичині), та Олена Степанівна. Та цей Комітет припинив свою працю, коли 6-го серпня 1914 Бовва Управа з рамени Головної Української Ради почала займатися організацією української збройної сили.

Заклик Української Боввої Управи впав на родючий ґрунт. З усіх усюдів до міст і містечок маршувала українська молодь, щоб іти за духом Мазепи, щоб вибороти волю своєму народові, бо „не пора, не пора москалеві й ляхові служити”. Великий майстер українського слова Василь Стефаник в своєму оповіданні „Марія” змалював ці незабутні дні українського народу такими словами:

„Хоругви і прапори шелестіли над ними і гримів спів про Україну... Земля дудніла під довгими рядами, що співали січову пісню”.

Історик УСС, згаданий Степан Ріпецький, пише про цей ентузіазм української молоді:

„Були це молоді юнаки, багато з них 16-літні, які в своїх середньо-шкільних тасмних кружках гаряче полюбили ідеї Шевченка і Франка.

Прибували вони тисячами на збірку, може і не усвідомляючи собі жаху війни; пішли на перший поклик, не приготувавшись, як треба, у далеку дорогу, із якої багато з них не вернулось. Незодягнені як слід, у подраному взутті, без наплечників, без грошей в кишені, непідготовані до воєнних трудів, часто проти волі батьків, без життєвого досвіду, — але багаті в безмежну любов до своєї поневоленої батьківщини та озброєні глибокою вірою в самостійну Україну, та з юнацьким рішенням і „готовістю полягти, щоб славу і волю і честь здобути Рідному Красві”. (ст. 72).

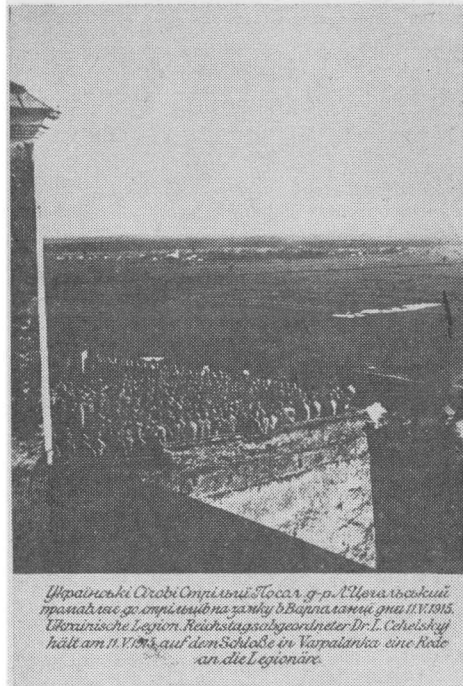
Добровольці збиралися в повітових містах, найбільше їх було у Львові. Це все було в серпні. Але вже при кінці цього місяця треба було думати про виїзд, бо московські війська зближались до Львова.

Стрільців було вже тисячі. Їх вишколювали всі ті, що мали який-небудь вишкіл при австрійському війську, або при якійнебудь руханковій організації чи Пласті.

„Ой до Стрия доріженька, до Стрия, до Стрия”...

Таку пісню співали часто українські рекрути, покликувані до австрійської армії. Але ж в серпні 1914 року українські юнаки не нарікали на воєнну службу, вони добровільно маршували з усіх міст і містечок, а також і зі Львова до Стрия, щоб в тому місці зорганізуватися в збройну силу, яка протиставилася б тим полчищам російської царської армії, що заливала вже західно-українські землі.

Українські відділи співали давню козацьку пісню про того „Дорошенка,

Українські Січові Стрільці на замку у Варпаланці (Закарпаття) дня 11 травня 1915 р. під час промови посла Лонгіна Цегельського.

що вів своє військо, військо запорізьке хорошенько”. Вони величали того „Сагайдачного, що проміняв жінку за тютюн та люльку, необачний”.

В Стрії пережили УСС перший удар. Всіх було зголосилося понад 20,000, але австрійська команда під польським впливом погодилася тільки на те, щоб Український Легіон, — Українські Січові Стрільці, становили тільки 2,500, а решта мусіла вернутися додому, деколи вже під московську окупацію. Сьогодні важко зрозуміти, щоб хтось посилав ворогові здорових молодих людей, здібних до військової або якоїсь іншої оборонної служби... Але тоді, в 1914 році, думали австрійські політики та військовики давніми категоріями, ще з часів війни в 1866-му році...

Тоді в Стрії 1-го вересня перейшли УСС другу велику пробу. До того часу українське громадянство своїм коштом утримувало УСС. Тепер влас-

ні фонди вичерпалися, і зовсім логічно, що австрійська команда повинна була взяти на свій коштів тих, що йдуть боротися проти Росії, яка вже зайняла значні терени Галичини.

Але австрійська команда зажадала, щоб УСС склали присягу на вірність Австрії. УСС не хотіли цього зробити, та коли побачили, що без цього пропаде можливість зорганізувати свою українську збройну силу, стрілецький провід вирішив, щоб УСС склали присягу. Це сталося на луці в Стрії 3-го вересня 1914 р. Відобразив її відомий тоді народний діяч і композитор о. Остап Нижанківський.

І так від 3-го вересня 1914 УСС стали самостійною окремою формацією в австрійській армії, і мали свою українську команду назверх перед чужинцями, а в своїх душах мали думку про волю для України. Вони і далі співали пісню, якої навчилися на стрийським передмісті Лани про те, що „чогось наша слава Україна зажурилася”, і що вони „тую червону калину піднімуть та нашу славу України розвеселять”.

На Закарпатті

А як прийшла карта нарокувати,
Став я свого неня молити та благати:
Неню ж ти, мій неню, вчини мені волю,
Йди за мене служить на ту войну.

Лемківська пісня, яку співали УСС.

Зараз після присяги УСС виїхали зі Стрия на південь, за Карпати, до землі своїх „пораних” братів-закарпатських українців, які під мадярським поневоленням майже втратили були національну свідомість, але зараз полюбили своїх рідних із північного боку Карпатських гір. УСС збиралися йти „визволяти своїх братів” за Збручем із московських кайдан, а тут, не минув ще і місяць, а вже треба було втікати перед московським ворогом. „Це був перший удар долі, перша велика невдача для УСС, що перекреслювала їхні сподівання й надії,” — пише згаданий історик УСС д-р Степан Ріпецький (ст. 80-81).

Та помиляється той автор, коли гадає таке: „Коли хтось говорить про стрілецький романтизм”, то він розпливсь безповоротно в дорозі УСС із Стрия на Закарпаття”. Сам він на цій же сторінці собі заперечує. Запереченням цього є і наведена на початку наших рядків думка Романа Купчинського про Федора Черника. Не соромімся романтизму, він вів і веде далі найвідважніших до боротьби за волю, і між ними був і славний англійський поет Байрон, який згинув в обороні грецької волі.

Романтиком був сотник Федір Черник, і четар Іван Болюх, і всі автори стрілецьких пісень, які стали тепер вже народними піснями, створивши нову стрілецьку добу в українській народній творчості.

Стрільці примістилися в двох українських селах коло Мукачева, в Страбичеві (по мадярськи Мезетеребеш) та Горонді. Тут аж можна було перевести організацію тих стрільців, що їх вибрали в Стрії. Зорганізовано два і півкуреня. Почався завзятий вишкіл, бо стрільці рвалися до бою, боячися, що війна може скінчитися, і не можна буде попасти на фронт!

Про це оповідає з гумором сотник Осип Навроцький, відомий серед стрільців „Юно”, і його оповідання зовсім не свідчить, що стрілецьтво позбулося „романтизму”. Романтизм — це захоплення якоюсь ідеєю так глибоко, що за неї легко складається в жертву своє життя. Романтизм — це не тільки зітхання і мрії, це й акція за здійснення цих мрій. Шевченко не тільки оплакував славу України, він одночасно закликав українців боротися за здійснення волі для України.

Вишкіл стрільців ішов швидким темпом, але що можна було вдіяти за два-три тижні. Не було нової системи крісів, так званих „манліхерів”, що мали магазинок на 5 набоїв, і стрільцям роздали старі кріси, так звані „веридлі”, що були ще з 1866-го року, і з яких можна було вистрілювати одну олив'яну кулю, яку треба

було по одній ладувати. До того ці кріси часто затаїлися таки ще на площі вправ, і стрільці турбувалися, що то буде на полі бою, де треба буде вистрелити десятки, а може і сотки набоїв із гарячого кріса.

Стрільці не турбувалися своїм виглядом, вони склали самі про себе гумористичну пісню.

Машерують добровольці
через Мезетеребеш.
Чи то банда, чи то військо,
ти ніяк не розбереш.

Пізніший сотник О. Навроцький оповідає про те, як то він рвався на фронт, щоб ще захопити війну в дії.

„Першою пішла у бій сотня Осипа Семенюка. Другою була сотня Василя Дідушка. Я був у сотні Івана Чмоли. Та коли по Горонді рознеслася вістка, що сотня Дідушка їде на фронт, нас кілька, четар В. Кучабський, четар О. Яримович, і я та ще дехто, загорілись „полум'яним воєнним запалом” і бігом пігнули до сотні Дідушка голоситися. Ні сотник В. Дідушок, ні сотник Чмола не ставили тому нашому бажанню перешкод, лише від мене одного зажадав Дідушок, щоб я зрікся ранги десятника, бо в його сотні всі підстаршинські пости обсажені. Через малу хвилю погодився я на це домагання, бо ж і відзнак десятника я ще не мав пришитих, їх не можна було ніде дістати”. („Український Голос”, Вінніпег, 2-го вересня, 1964).

Перша стрілецька кров, пролита за Україну

Слава, слава, отамане,
Гей ти батьку наш!
Ми з тобою на ворога
Підемо всі враз!

Стрілецька пісня

Так співали Українські Січові Стрільці, коли рвалися до бою за те, щоб здійснити ідеали Т. Шевченка та Івана Франка, який ще в 1883-му році у вірші: „Розвивайся, ти високий дубе” врівав в те, що

Встане славна мати Україна,
Щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяна-річки
Одна нероздільна.

Поет запитував українців, „чи ще вони мало наслужились Москві і ляхові?” — і закликав „підніматись на святе діло”.

Відходить на фронт сотня В. Дідушка. Було це 10-го вересня 1914 року. Вона заїхала поїздом на стацію Воловець, а звідти відійшла до Нижніх Верецьких, де виконувала польову службу та докінчувала вишкіл.

За тиждень виїхала на фронт друга стрілецька сотня — сотника Семенюка, яка відійшла під Сянки. Там на фронті стрільці перейшли вишкіл стріляння, коли появився перед ними ворог. Обидві сотні перебули бойове хрещення 27- і 28-го вересня, стримуючи до останніх можливостей великі московські сили. Про ці бої пише Ст. Ріпецький:

„Вперше від бою під Полтавою пролилась на історичнім побовищі світу — українська кров за Україну. Пролитись кров перших українських воєнків новітньої історії України — не за кого іншого, і не за ніщо інше, а тільки і єдино за Україну” (ст. 85).

Треба підкреслити, що ентузіязм і посвята УСС значила більше, як вишкіл австрійських відділів. УССтрільці дістали признання за ті перші бої під Сянками і Нижніми Верецькими, а командант сотні Дідушок і командант чети Левко Коберський здобули перші бойові відзначення.

На хрестах із прізвищами стрільців, які перші пролили свою кров, були написи: „Впали за волю України!” Так тоді почалася українська війна проти Московщини, яка й досі триває.

Перша партизанка УСС у світовій стратегії

Схилилися дві черешні
Наліво й направо,
А на віттях вітер грає
Про стрілецьку славу.

Зі стрілецької пісні

Австрійська команда у вересні 1914 року впала була на оригінальну дум-

ку — зорганізувати в запіллі російських військ, що залили були вже тоді цілу Східню Галичину і перейшли були Сян, залишивши за собою перемиську твердиню, — партизанку.

Начальна Команда австрійської армії затвердила плян поділити кілька сотень УСС на відділи по 20 стрільців, які мали перейти через босву лінію ворога і там на визначеній наперед трасі нищити ворожі обози, магазини та нападати на менші відділи російського війська.

Стрільцька Команда гостро запротестувала проти цього злочинного пляну, який розбивав єдність Українського Легіону УСС, що їх всього було тільки 2,500. Але протести нічого не помогли, і 26-го вересня три сотні УСС, всього 600 стрільців, між якими була і сотня Д. Вітовського, — поділено на 30 двадцятки. Командантами двадцятки були команданти сотень, чет і роїв.

Ці двадцятки найближчого ранку, це значить 27-го вересня, вирушили в оригінальний похід за російський фронт, який вже був недалеко від Волівця, звідки мали вирушити в Галичину.

Наказ — був наказом для УСС. Але ж вони, вийшовши з місця постою, вже найближчого дня натрапили на свою, а пізніше на ворожу бойову лінію, і, звичайно, разом із австрійськими відділами билися проти ворога, що старався пробитися через Карпати на Угорщину.

Але дві двадцятки так зручно маневрували на фронті, і між фронтами, що їм вдалося продертися через московську лінію та зайти однієї з Бескиду аж поза Дрогобич, а іншій двадцятці дійти в район Надвірної. Двадцятка, що зайшла аж поза Дрогобич, була під командою старшого десятника Гриця Іваненка. Сам командант занедужав, і залишився в якомусь гірському селі, але 12 осіб під проводом вістуну О. Б-ка перейшли Борислав і Дрогобич тоді, коли лінія була далеко в Карпатах, і то в пов-

ному озброєнні з крісами типу „верндля”. Кожний стрілець мав по 120 набоїв.

Участь УСС в жовтневій офензиві 1914 р.

Добровольці добре знають,
За що б'ються і вмирають!
Гей, гей, наші славні добровольці.
Стрільцька пісня

Австрійська команда побачила, що УСС — це дуже вартісна бойова одиниця, яка вела перед серед здеморалізованих постійним відворотом австрійських військових частин. Стягнуто всіх УСС за фронт, де переорганізовано Легіон 6-го жовтня, а 7-го жовтня перший курінь під командою отамана Гриця Коссака вислано на фронт. В тому курені були сотні: Барана, Бук-оу вневяї вл олоняоні/АУ' олонявоп ссака. Ці сотні пішли в напрямі на Сколе, а півкурінь під командою д-ра Степана Шухевича від'їхав в напрямі на Турку. Тут були сотні Дмитра Вітовського і Будзиновського.

Австрійська команда почала тоді офензиву, щоб припинити московський наступ. Перший курінь брав участь в боях вже 8-го і 9-го жовтня. Восний комунікат з 9-го жовтня повідомляв, що в „боях визначився також корпус українських добровольців”.

В історії УСС д-р Ст. Ріпецький написав про цю першу офензиву таке: „В жовтневій офензиві австрійської армії в 1914 р. в напрямі Сколе — Стрий, Турка — Дрогобич — УСС беруть активну участь, відігравши в ній поважну роль, як авангард наступаючих бригад. Дня 13-го жовтня здобуває сотня Івана Коссака Козьову, а сотня Букшованого, розбивши загін козаків, доходить під Коростів. Дня 14-го жовтня УСС перші входять до міста Сколе. Дня 20-го жовтня, після боїв під Сільцем проти трьох сотень козаків, сотня І. Коссака входить першою до Дрогобича, його родинного міста.

В тому ж часі інші сотні УСС боронять міста Стрия, після стримання о-

фензиві та розпочатого відвороту австрійських військ. Зокрема визначилась сотня Дудинського, що, не зважаючи на значні втрати у людях, втрималась на позиції в бою під Добрівлянами коло Стрия після відступу австрійських відділів. Своєю спокійною і відважною поставою УСС виказали тут знов свої вояцькі якості, якими вони не тільки дорівнювали, але навіть перевищували австрійські частини". (ст. 87).

24-го жовтня 1914 обидві сотні куреня Шухевича під проводом сот. Д. Вітовського боронили гору Кобилу на південний захід від Дрогобича, хоч австрійські відділи давно були відступили. Сотня мала великі втрати.

Сотню Семенюка австрійська команда приділили до IV Корпусу і вона воювала коло Старого Самбора, де під Лужком Горішнім відбивала ворожий наступ, сидячи в мокрих окопах. Вона мала 5 вбитих і 19 ранених. 28-го жовтня сотня Сроковського здобула від москалів гору Ключ коло Сколого, де втратила 13 вбитими і 14 раненими, між якими був і командант сотні. Сотні Дідущка і Дудинського звели успішні бої на горі Комарницьке під Синевідськом при кінці жовтня і на початку листопада.

Ми спинилися довше на цих перших боях УСС, бо це був перший спільний наступ УСС, хоч вони й діяли в окремих місцях. Це були немов польові маневри УСС, які перед тим не відбували ніяких спільних вправ у стрілянні, і то гострими набоями. Своім popisом на фронті УСС були несподіванкою навіть для українського політичного проводу, який гадав, що Український Легіон не буде воювати на фронті, тільки буде вжити до освідомлених цілей українського громадянства в Україні, бо всі вірили, що війна буде йти не на австрійській території, тільки на російській.

Легіон УСС відбув першу свою лекцію під свистом ворожих куль та гучком гармат. Цей перший „похід із гір Карпат" мав велике значення для дальшої історії УСС, хоч стрільці му-

Михайло Гайворонський
композитор стрілецьких пісень

сілі під натиском російської офензиві вернутися знов у глибину гір Карпат, де перебули першу воєнну зиму, і де загартувалися ідейно і фізично до дальших переможних боїв і походів аж на подільську рівнину, а згодом до золотоговерхого Києва.

Зима в Карпатах

Не час, орле, горювати,
Глум забудь і біль;
Краще згинуть, як так жити,
В бій веди, у бій!

Стрілецька пісня

Після жовтневої офензиві почалася довша позиційна боротьба, під час якої не було більших рухів військ з обидвох сторін. УССтрільці під час тих зимових місяців виконували найважливіше завдання, бо були „оком і вухом" цілого фронту на цьому від-

тинку. Вони відбували довгі стежі, деколи аж в запілля ворога, та стежила за тим, що діється на фронті і поза фронтом ворога.

Так надійшли перші Різдвяні Свята, які УСС відсвяткували вперше далеко від рідних, але в своїй стрілецькій громаді. Хоч УСС виконували службу в стежах, і хоч деколи мусіли рятувати австрійський фронт, то все ж таки був ще і час під час позиційної війни на дискусії, в яких обговорювалося ідеологічні проблеми. „Незалежна українська самостійницька і державницька ідея знайшла свій виразний вияв у таборі УСС, в атмосфері вільної стрілецької думки та жертвенної боротьби. Українські Січові Стрільці почали духово рости та кріпшати, як політично-військова формація українського народу”. (С. Ріпецький, ст. 92-93).

Михайло Гузар цікаво описав Різдво 1915-го року в сотні Д. Вітовського, на якому був і курінний отаман д-р Степан Шухевич. Була вся сотня, крім стежі десятника Єндрика, яка ще не вернулася зі служби. М. Гузар оповідає далі:

„Перші сідають отаман Шухевич і сотник Вітовський, а за ними старшини, підстаршини і стрільці. Кухарі наливають борщ, вже і пляшка з „палінкою” (горілкою) мандрує поміж стрілецтвом.

Тихим, набожним голосом понеслася свят-вечірня молитва, рідна коляда загомонила повним голосом із сотки стрілецьких грудей. Коли ненадійно в сінях зчинився незвичайний рух, гамір, сміх і тупотіння ніг. З розмахом відчиняються двері, і до залі вмишлюють шість російських солдатів, а за ними ціла стежа Єндрика. Радість збільшилася, коли виявилось, що всі полонені — це українці, наші брати з-над Дніпра.”

Настрій УСС піднісся, коли з нагоди Різдва приїхали до них із Відня представники Боевої Управи д-р Володимир Старосольський та проф. Іван Боберський, які привезли від Головної Української Ради і УБУправи подяку і признання. Українське гро-

мадянство, що було на еміграції в глибині Австрії, прислало кожному стрільцеві скромні гостинці.

Так зимували УССтрільці і бачили, що їх чисельний стан зменшується, бо не було жадних доповнень, бо в Корпусній Команді був поляк полковник Лямезан, який не хотів допустити до збільшення Українського Легіону УСС.

Аж при кінці березня 1915 року вдалося дістати дозвіл на організацію Коша УСС, який від того часу всіма засобами старався про те, щоб УСС не самозліквідувалися внаслідок малого їх числа. Командантом Коша УСС був найменований тоді сотник д-р Никифор Гірняк, який займав це важливе становище аж до жовтня 1918 року, коли УСС перейшли під військову команду Української Держави.

Кошова Канцелярія зареєструвала від 1915 до 1918 року 9,500 стрільців.

Про настрої УСС напровесні найкраще інформує лист одного із визначних стрілецьких ідеологів — сотника Дмитра Вітовського до Союзу Визволення України. Ось уривок цього листа з 1-го квітня 1915-го року:

„Нині Страсний Четвер. Замість бажання веселих Свят шлемо усім Вам, що в Союзі працюєте, сердечний привіт і щире признання за вашу велику працю і важну діяльність. Серед загальної катастрофи, пригноблення і зневіри, зуміли Ви високо піднести національний прапор і Ви одні держите його високо певною й міцною рукою досі. Може Вам мило буде дізнатися, що Ви не самотні в своїх змаганнях, і що ми не тільки вояки, але і будучі горожани Вільної Самостійної України. Велика історична ідея перестала бути для нас лише переконанням, вона вросла в характер і душі наші, перейшла в діло, стала основним нервом життя нашого. Ми знаємо, зо що ідемо на труди і бої, за що лишаємо могили за собою по своїх і чужих горах. Ми свідомі цілі нашої на будуче і доріг, що ними йтимемо в життю своєму”. (Ріпецький, стор. 104).

Маківка

Верхів'я гір, верхів'я слави.
Шумить, шумить, шепоче ліс:
— По битві на полях Полтави
Тут вперше український кріс
Спиняв московських полчищ лави,
І вперше по літах недолі:
„Ми не поклонимся цареві!
Ми прагнем волі!”

Олесь Бабій

При кінці квітня позжвавилися воєнні операції на тому відтинку фронту, де стояли УСС. Внаслідок того прийшло до завзятих боїв за гору Маківку в днях від 29-го квітня до 2-го травня 1915 р. В цих боях вперше УСС виступали разом як окрема українська військова одиниця і здобули вперше для себе признання своїх і чужих.

В боях за Маківку брали участь майже всі сотні: Букшованого, Дудинського, Носковського, Семенюка, Будзиновського, Мельника і Левицького. Найзавзятіший бій був 1-го травня. Про нього оповідає учасник цього бою, четар Богдан Гнатевич, і каже, що москалям вдалося по великих боях здобути верх гори Маківки, захопивши кілька австрійських сотень в полон, а також і частини сотень Мельника і Будзиновського.

„Становище було грізне. Прорив ширшав, заповнюючись повним муравлицем москалів. Саме в пору на підмогу підійшов I-ий курінь УСС і дві сотні малярських новобранців. Пішов завзятий і нерівний бій. Малярські сотні та недобитки обох сотень II-го куреня УСС рушили в напрямі вершка Маківки, сотні I-го куреня УСС ліворуч. Австрійська артилерія вдарила цільним вогнем по верху Маківки й по задах ворога... Але москалі боронили завзято добутих становищ до останнього набою цілі дві години. Малярські сотні, що підсувались до верху, скоро покинули свої лінії. Незвиклі до бою молоді новобранці гинули як мухи. Ті, що заціліли, порозгублювались по лісі.

Весь тягар тої нерівної боротьби несли УСС. І вони вийшли знову пем

Олена Степанівна

реможцями над московською силою. Двічі рушала стрілецька лава догори, двічі відскакувала в долину. Коли нарешті на допомогу вдарила австрійська гармата і загородила москалям дорогу назад, і коли вогонь прорідив трохи московські лави, вороги захитались. За третім ударом стрільці з радісним окликом переможця багнетами промостили собі дорогу на верх. Стрілецький кріс розбив два московські полки на безладні юрби, що попали в полон або нашвидку завернулися до своїх становищ. Московська маса розскочилася від удару на всі боки і в паніці злетіла в долину. З московської бригади мав залишитись, за вістками, всього один курінь. Побовище устелилось так густо трупом, що й перейти було годі". (Ріпецький, ст. 107-108).

Та треба згадати, що на Маківці згинули 42 українські січові стрільці, число ранених становило 76, а в полон попало 35.

Командант 55-ої австрійської дивізії ганерал Фляйшман видав окремий

„1 листопада у Львові”

Едвард Козак

наказ, в якому славив Український Легіон, „який появився на полі бою в найгрізнішій хвилині”. В наказі пишеться, між іншим таке:

„Українські стрільці вирішили бій у нашу користь. Вони можуть гордо глядіти на свої подвиги, бо повсякчасно залишаться в історії слава їхніх хоробрих діл та золотий лавровий листок в історії їхнього народу.

Українці! З великою гордістю можете глядіти на Ваші найновіші героїські подвиги. Кожний мусить славитися приналежністю до Вашого Корпусу, бо матиме право назвати

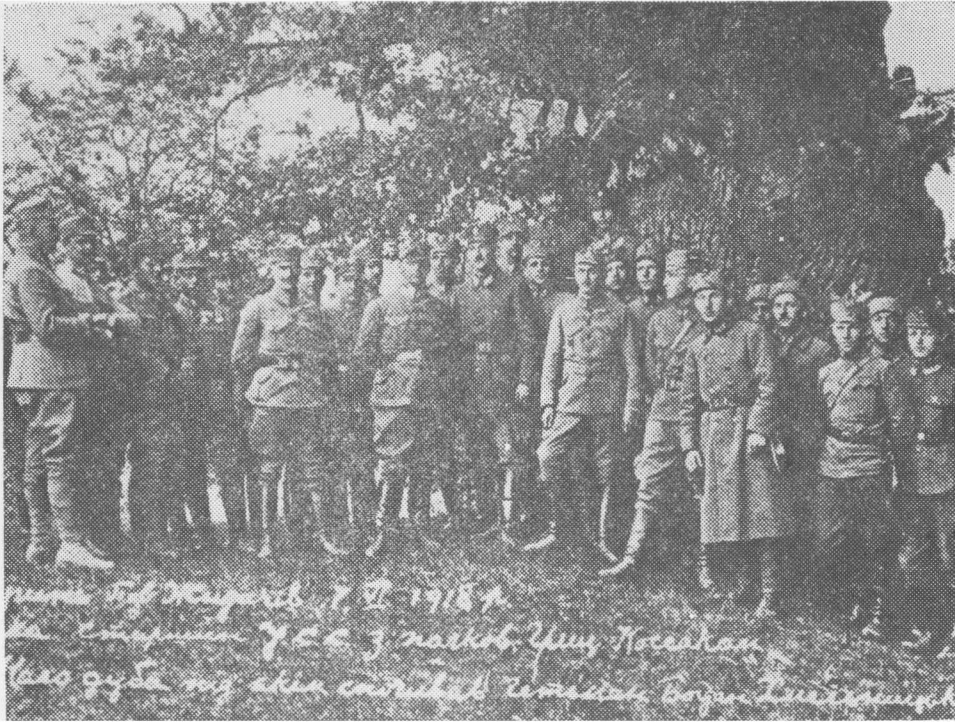
себе вибраною частиною. Я певний у тому, що в кожній небезпеці можна на Вас числити.

Щоб ці побажання сповнились — тричі слава!”

Загальна Українська Рада вислала УСС 12-го травня гарячий привіт, з якого наведемо початок і кінець:

„Українські Січові Стрільці!

Загальна Українська Рада як репрезентація цілого українського народу — без огляду на партійні різниці, на межі краю і кордони держав, — уважас своїм обов'язком промовити від українського народу до Вас, най-

Група старшин УСС з полк. Грицем Коссаком в селі Верині біля Жидачева в червні 1918 року під дубом, що під ним — згідно з традицією — колись спочивав гетьман Богдан Хмельницький

кращих його синів, справдішніх борців за його долю і волю.

Від самого початку війни глядить наша суспільність на Українських Січових Стрільців з найбільшим подивом, щирою вдячністю, з правдивою гордістю”.

Українська Боева Управа писала УССтрільцям:

„Маківка, — це Ваш стрілецький Маратон, — але Маратон це цілого українського народу! Охоронний вал передусім проти московської навали, але кріпка твердиня проти всіх ворогів України.”

„Ідеї державної самостійности України Ви дали тіло і кості, Ви вляли в неї живу, гарячу кров. Тому діла Ваші як дороговкази вказують шлях українському народові. Ваші перемоги наповняють його душу вірою, що власними силами добуде собі волю, — надією, що „Україна встане, світ

правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти”.

В цій кріпкій вірі, в цій ясній надії шле Вам, Преславне Січове Товариство, Українська Боева Управа сердечний привіт з великою Вашою перемогою, дякує Вам щиро за те, що так знаменито повните тяжку народну службу. Нехай доля сприяє nadalше Вашому непобідимому оружию. А про поляглих героїв нехай живе вічно в цілм народі вдячна щира пам’ять”.

Після закінчення першої світової війни Маківка стала символом боротьби за українську державу. Українська молодь — зокрема пластуни — з усіх усюдів спішили на цю гору, щоб скласти поклін героям, та щоб пригадати собі свій обов’язок здійснювати ті заповіді, за які гинули УСС. Польська поліція розганяла ці маніфестації української молоді. Немає їх і тепер, коли Західню Україну окупу-

вав московський наїзник, який не дозволяє навіть на згадку про УСС. А як їх десь і згадає, то обплює їх своєю брехнею, якої не приймає український нарід. Нарід ще пам'ятає стрілецьку пісню про те, що УСС „шли за Україну воювати”, і тому їх не люблять вороги України.

Переможний похід УСС із Карпат до Стрипи

Коби скорше з гір Карпат
З'їхати в долину
І свобідно повітати
Славу Україну.
Гей, нумо, хлопці, враз,
Гей, нумо на приказ!
Шабельки погострім, кульбаки
наложім!
Трублять трубки на тривогу,
Час нам, час уже в дорогу!

Стрілецька пісня

В травні 1915 почалася відома австрійсько-німецька офензива славним проривом на фронті над Дунайцем в Західній Галичині, згідно з пляном німецького генерала Макензена. Рушився і фронт в Карпатах, де воювали УСС. Це була весна не лиш в природі, але і в душах Українських Січових Стрільців, які думали, що здійснюються їхні мрії вигнати московського наїзника не тільки з новозагарбаних ним українських земель, але й цілої України.

Ворог тікав із Карпат на цілому фронті, але місцями ставляв завзятий опір, щоб не допустити до повної катастрофи, бо австрійсько-німецькі армії могли зовсім відтяти дорогу тим російським дивізіям, які втікали з Карпат.

Українські Січові Стрільці наздогнали російські полки в районі Болева, де прийшло до завзятого бою. Перший курінь відбув битву під Лісовичами, а Другий курінь під селом Гузісвом. Обидва курені мали поважні втрати в людях в цих боях.

Після цих боїв УСС, як авангард XXV корпусу, пішов в напрямі на Калуш і Галич, зводячи менші бої з сильними ворожими сторожами. І так

дійшов Легіон УСС до викторівських лісів під колишньою князівською столицею — Галичем. Було це 27-го червня 1915-го року. День цей є одним із найкращих в історії стрілецтва, яке в своєму поході стануло на місці старої княжої слави. Сотник Вітовський обняв команду міста в ратуші, з якого скинено російський прапор. Це був день великого патріотичного піднесення серед стрілецтва. Пізніший четар УСС Іван Балюк кінчив свій лист про цю подію своїй знайомій до Відня:

„По важких сотках літ стали тут на руїнах давньої слави горді і незломні ряди наші.

Короткий відпочинок під мурами замку.

Тихо було між нами. А в цій тиші чули ми, як щось незламне, мов залізо і граніт, пронизує наші ряди, як лучить нас з тим давнім, що тут дрімас, як концентрується велика, елементарна міцна сила, що вже перейшла Рубікон, сказала в нас своє перше слово і вже ломить, вже проривас собі дорогу. Ми чули, що ми мов щілина, через яку прорвалася перша струя цієї енергії, яка за віки набиралась і незадовго прорветься щілиною, мов розбурхане море, і ніхто не покладе їй ні запори, ні стриму”.

Оці слова ідейного січового стрільця здійснилися два роки пізніше, коли українська енергія прорвалася через гаті і тами, що довкола неї побудували вороги України. Це „розбурхане українське море” б'є у ворожі тами й тепер, і воно не втишиться так довго, поки не здійсняться слова січової пісні Івана Франка:

Гей, Січ іде,
Підківками брязь;
В нашій хаті, наша воля,
А всім зайдам зась!

Липень і серпень перебули УСС в Карачинському лісі під Заваловом, висилаючи тільки бойові стежі до першої лінії. В тому часі Начальна Команда Австрійської Армії дозволила організувати I-ий полк Українських Січових Стрільців, який мав творити

одну бойову одиницю, але в дійсності обидва курені були завжди на різних, віддалених від себе позиціях.

27-го серпня почався наступ австрійсько-німецьких військ, і в цьому наступі взяли участь і УСС. Коло Завалова перейшла була сотня Вітовського через Золоту Липу та заатакувала з бравурою московські окопи, які склалися з трьох ліній, одна за одною, кожна вище на склоні легкої гори. За цими московськими лініями в найближчому селі стояли три московські батареї. Щоб їх рятувати, та щоб дати можливість російській піхоті втекти від стрілецьких куль і багнетів, — ворожа команда кинула на крило стрілецького фронту цілу решту солдат. В цьому бою згинув і вище згаданий четар УСС Іван Балюк, який вірив в те, що „українська справа жива, бо живе в таборі УСС”.

Перейшовши Золоту Липу, УСС пішли на схід, і дійшли аж за Стрипу до Настасова і Людвиківки. Тоді пописався відділ стрілецької кавалерії під командою четаря Р. Камінського, розбивши під Брикулею більші від себе відділи російської кінноти. Народ з ентузіазмом зустрічав стрілецькі відділи, що проганяли московські дикі орди, які, втікаючи, палили збіжжя, що стояло в полукіпках на полі. Народ виявив свої настрої в пісні про ті часи. Ось її уривок:

Рання зоря зазоріла, вкрасила
Карпати,
Як москалів січовики зачали вітати.
Не вітали їх привітом, Божими
словами,
А гарматами вітали, кулями, шаблями.
Не вітали, а карали тих варварів
диких,
За зруйновання України просторів
великих.

Над Стрипою. Семиківці і Соколів

На Маківці, чи на Липі,
Над Дністром, чи вже на Стрипі, —
Кожний буде пам'ятати,
Що не мож Українських Стрільців
заачіпати.

Стрільцька пісня

Головна Команда російської армії
вирішила за всяку ціну припинити

Полк. Дмитро Вітовський

австрійсько-німецьку офензиву і у вересні почала гострими протиатаками стримувати наступаючі війська, в тому і УССтрільців. Фронт тягнувся вздовж річки Стрипи. II курінь УСС зайняв позиції на мостовому причілку перед Семиківцями, а I курінь обсадив соколівський мостовий причілок.

Московські війська оточили були Соколів, і I-ий курінь мусів пробиватися через ворожі лінії, бо москалі взяли були в полон цілий мадярський полк. I-ий курінь УСС втратив тоді 170 стрільців вбитими, раненими і полоненими. Було це 14-го вересня, і того самого дня II-ий курінь УСС відбив кілька ворожих атак на семиківський мостовий причілок.

Після цих боїв Полк УСС відійшов на однотижневий відпочинок до Вівса, де переорганізувався, та відійшов на фронт. На Семиківці напали москалі ще раз 7-го жовтня і старалися вогнем кількадесятьох батарей знищити стрілецькі окопи. Бій був завзятий, стрільці оборонили свої становища, але дорого їх це коштувало, бо там згинули 40 стрільців, 168 були поранені, а 157 дісталися до неволі.

Якби не нові підкріплення з Коша УСС в числі 800 стрільців, то стрілецькі курені виглядали б були як сотні.

Зима в Соснові над Стрипою. На позиції „Весела”

Не сміє бути в нас страху
Ні жадної тривоги,
Бо ми є лицарі грізні
Залізної Остроги.

Стрілецька пісня

Другу зиму на фронті 1915-1916 перевели УСС в селі Соснові над Стрипою, будучи в запасі австрійської бригади. Мали вони там більше часу, бо виконували тільки позафронткову працю, під час якої було більше часу на умову працю. Там то буйно розвивалися різні стрілецькі музи, там то зорганізувався жартівливий Клуб Лицарів Залізної Остроги, який співав і свій власний гімн, цитований на початку цього розділу.

В Соснові УСС відсвяткували друге Різдво в січні 1916 року, а „Вістник Союзу Визволення України” писав, що УСС здійснюють Шевченків ідеал самостійної України:

„І в тім може найбільша заслуга Шевченка, що він запалив нас до боротьби за конечну потребу незалежної України, найкращий вислів чого дала Соборна Управа в сотворенню Українських Січових Стрільців”.

В половині травня УСС пішли в першу лінію фронту. Другий курінь зайняв позиції на горбку „Весела”, що в дійсності були мостовим причілком Соснова, а Перший курінь заняв подібні позиції коло села Бенева. Позиції були в дійсності твердинями, коли дивитися на їхню силу очима тодішнього часу. Стрільці мали криті землянки, в яких могли спати. Окопи були глибокі, з ровами, якими можна було пересувати резерви вправо та вліво, а деколи ще мали й лучні рови взад до другої лінії.

Та до бою не прийшло в цих окопах, бо ворог тоді мав подібні оборонні лінії, віддалені від стрілецьких окопів на кілька кілометрів. Але обшир між окопами не був безпечний.

Обидві сторони висилали туди вночі бойові чоти, які були до зубів озброєні, і які чигали на себе, щоб „дістати язика”, це значить, щоб взяти ворога в полон. Українську бойову чоту водив на ці герці хорунжий Михайло Мінчак, відзначений за хоробрість бойовими медалями. На „Веселій” дістали стрільці міномети та скорострільні, якими командував славний сотник пізніших СС — Федір Черник.

З „Веселої” їздила стрілецька делегація на похорон свого ідейного провідника Івана Франка, який помер 28-го травня.

На Лисоні

Ой, нема тут, сотнику,
Ой, нема тут ладу,
Раз ідемо просто на Україну,
Раз ідемо на Україну, раз до заду.

Стрілецька пісня

УСС були на „Веселій” тільки три місяці, бо 11-го серпня мусіли залишити ті люксові окопи, коло яких вони багато напрацювалися. Російський генерал Брусілов вів загальну офензиву проти австрійсько-німецького фронту, і досяг був поважних успіхів на Волині, коло Бродів та в районі Станиславова й Чернівців. УСС були при XXV корпусі, який мусів відступити, вирівняти бойову лінію. І так то УСС відійшли взад на лінію Золотої Липи в район Потутор, що є під Бережанами.

Полк УСС сказав своє бойове слово на нових позиціях аж на початку вересня ввечері 2-го вересня, коли 113 піша дивізія заатакувала австрійські позиції в районі горбка Лисоня. Сотня пор. Р. Сушка вже ввечері 2-го вересня мала великі втрати, а командант і більшість стрільців попали в полон. Сотня пор. А. Мельника пішла вранці 3-го вересня до протинаступу. Стрільці й старшини та підстаршини йшли вперед, немов на вправах, хоч російські гармати засипували їх шрапнелями й гранатами. І московська піхота, яка прорвалася була через австрійські лінії, косила крісовим вогнем стрілецькі ряди. Про

Західньоукраїнська селянська і робітничка молодь під час відвідин
Маківки в 1930-их роках.

сотню Мельника написав стрілецький літописець В. Дзіковський, що „під градом куль шрапнелевих клалися стрільці як скошені квіти; хто не впав, ішов далі витривало”.

Коли сотня Кучабського пішла на допомогу сотні Мельника, то про її наступ написав стрілецький історик Осип Думін так:

„І ця сотня виконала своє завдання зразково. Сильний вогонь з чола і з правого боку приковує наступ групи Кучабського на якийсь час до поземелля. Втрати УСС, здається, ось-ось зломлять їх стійкість. У повітрі наче важиться питання, що візьме верх: жах перед масою смертоносного заліза й олова, чи вояцька амбіція і бажання рятувати честь Легіону? А все ж розстрільна йде вперед і поволі доходить до лісу.”

В лісі йшов завзятий бій, який вирішили в свою сторону Українські Січові Стрільці. В цьому бою взяли участь всі сотні першого куреня, крім згаданих ще й сотня О. Будзиновського, а пізніше ще й сотні II-го куреня, що ним тоді, після реорганізації у вересні командував отаман Семен Горук, бо I-им куренем керував отаман Лесняк. В другому курені були сотні Романа Дудинського, Зенона Носковського та Осипа Яримовича.

І всі інші сотні УСС билися так відважно, як сотні Мельника й Кучабського. УСС здобули славу, але ж дорого вона їх коштувала. З 44-ох старшин залишилося тільки 16 здорових. Загальні втрати виносили понад 700 стрільців, старшин і підстаршин. Це було більше, як половина бойового стану Легіону УСС. Правда, 11-го вересня прийшло 200 стрільців із Коша УСС на доповнення. Та вже 16-го вересня УСС мусіли йти протинаступом рятувати фронт коло Диких Ланів, де були прорвалися москалі на турецькій дивізії, що там воювала як союзниця Австрії й Німеччини. УСС відбили для турків позиції та взяли в полон 250 москалів.

30-го вересня вдалося москалям оточити УСС з трьох сторін, проломивши фронт на відтинку австрійких з'єднань, та взяти майже весь полк в неволю. З того часу і є ота пісня, що її одну строфу взято за мотто до цього розділу.

Тоді то з цілої залози Потуптор врятувались тільки команда полку і кількадесят стрільців, що прорвалися з чот. Гр. Трухом крізь ворожі сили. Всі рештки УСС перейшли до Коша УСС, що був тоді в Пісочній, під командою того Цяпки, що про нього співається в стрілецькій пісні:

Попереду Цяпка,
В малу поглядає,
Чи далеко славна наша кадра,
Чи далеко славна кадра всіх питає.

Революція в Україні і УСС

Ой, заграє в Лаврі дзвін
Радісно в цілий розгін...
І воскресне Україна
Від хвиль Сяну аж по Дін!
Гей, гей, гей! Аж до моря,
аж по Дін,
Аж по Дін!

О. Колесса

Недобитки з-під Потутор прибули до Коша УСС, де приділено їх до вишкільної групи, що містилася в Розвадові коло Миколаєва й у Верині. УСС тоді переходили військовий вишкіл за німецькою системою, яка вимагала докладного вишколу кожного стрільця, щоб знав, як реагувати у можливих ситуаціях на фронті. Коли число добровольців збільшилося, то їх розміщено ще в селах Надігичі й Рудники.. І так з початком березня 1917-го року можна було вислати на фронт, що був тоді під Куропатниками, шість дуже добре вишколених сотень УСС.

Революція в Росії в березні 1917-го року звернула очі УСС на Україну, звідки очікувано щодня нових вісток, як український народ зареагує на зміну царату новим демократичним урядом. На чолі українського народу станула Українська Центральна Рада. Згодом зорганізовано в Києві Генеральний Секретаріат, що був першим кроком до незалежності України. УСС бачили вже тоді, що українська справа мусить бути вирішена над Дніпром, в Києві.

На фронті під Куропатниками довідалися УСС про події в Києві. На цьому відтинку проти УСС стояли українські полки, з якими стрільці нав'язали дружні взаємини, бо ж це були рідні брати, розділені ворожими чужими кордонами. УСС-стрільці діставали часописи з Києва, та довідувались, що там діється, як там твориться нове українське життя. Деякі

Фото сотника Федя Черника з підписом „Смерти немає, є тільки стрілецька честь...”

стрільці не могли витримати на фронті, і переходили на другий бік, щоб скорше добитися до Києва.

В половині травня 1917-го року Куринь УСС перекинули під Конюхи, де він був запасом зараз за фронтом, в глибокому яру. 29-го червня Леґіон УСС знайшовся в районі офензиви Керенського. Два російські полки й Чеський Леґіон заатакували фронт перед УСС і прорвали його та зайшли з-заду до яру, де стояли УСС. Велику частину Леґіону УСС взяли в неволю, тодішній командант УСС п-полк. Франц Кікаль поранений попав в полон.

Три тижні після того почалася австрійська протиофензива, яка закінчилася тим, що австрійська лінія затрималася над Збручем. В тому районі УСС над Збручем перебули аж до 27-го лютого 1918, коли Український Леґіон здійснив свою мрію з 1914-го року та перейшов річку Збруч в селі Окопи та дійшов до Кам'янця Подільського. Це була немаловажна подія, про неї повідомив 23-го лютого укра-

їнський уряд. Наводимо це історичне повідомлення:

„Від Ради Народних Міністрів
До всієї людности Української На-
родної Республіки

Громадяни!

Рада Народних Міністрів прийняла
військову допомогу від нині дружніх
держав, Німеччини й Австро-Угорщи-
ни.

На Україну для допомоги українсь-
ким козакам, котрі зараз б'ються з
ватагами великоросів, червоногвардій-
ців та солдатів, йдуть дивізія україн-
ських полонених, Українські Січові
Стрільці та німецькі війська...

Рада Народних Міністрів

Голова Ради Мін. — В. Голубович,
Нар. Військовий Мін. — А. Жуков-
ський, Мін. Внутр. — П. Христюк.

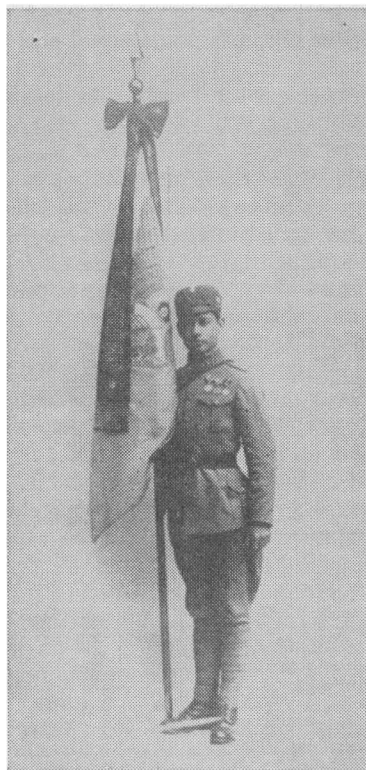
1918 року, 10 (23) лютого”.

Радості УССтрільців не було кінця,
коли почули наказ, що маршують в
Україну. Ці стрільці ще перед зголо-
шенням до Українського Легіону тіль-
ки мріяли про Україну, яку знали
тільки з літературних творів наших
письменників. Вони захоплювались о-
тією романтичною Україною, що її
знали з творів Т. Шевченка; що про
неї співали пісню о. М. Вербицького
до слів В. Масляка:

Де Дніпро наш котить хвилі,
Где стрімкі пороги,
Там країна вся зелена,
Славний край розлогий.
Там козацтво виростало,
Слави, волі добувало,
Україно, Україно,
Славний край козачий.

Та тоді не було часу на романтич-
ні мрії, бо треба було йти вперед за
російськими комуністичними бандами,
які втікали з України. Крім того мог-
ли УСС виконувати ту працю, яку їм
плянувала Українська Загальна Рада
ще на початку війни в 1914-му році —
освідомлювати населення України. Іс-
торик УСС, д-р Ріпецький, пише про
це так:

„УССтрільцтво пізнало тепер страш-
ні наслідки довголітнього польського

Сл. п. Омелян Білинський,
хорунжий і прапороносець УСС
із прапором УСС у Відні —
25 грудня 1916 р.

та московського панування в Украї-
ні та усвідомило собі потребу коло-
сальної праці для піднесення націо-
нально-політичної свідомости та ор-
ганізації українських народних мас.
З тим більшим запалом і енергією ве-
ло воно ту роботу в своєму дальшому
поході в Україні.

Найбільше активно виявила себе
сотня Д. Вітовського, в склад якої
вибрано з Легіону найкращих стріль-
ців. Під проводом досвідченого в гро-
мадських справах і енергійного ко-
манданта, — ця сотня, поділена на
чоти і стежі, проходила селами По-
ділля і освідомляла народ та пропа-
гувала незалежну українську держав-
ність. Сам сотник виступав із промо-
вами”.

З Поділля поїхали УСС до Одеси,
звідтам до Херсону, а з Херсону до

Олександрівська, де українські стрільці пережили найкращі хвили свого перебування в Україні. УССтрілець Мирон Заклинський писав про це в творі „А ми тую стрілецькою славу збережемо”:

„Незабутні були для нас ті дні, коли ми плили по Дніпрі колишніми землями запоріжців, серединою великої батьківщини. Плили ми попри Кам'яний Затон, де весною 1648 р. приєдналися реєстрові козаки, що їх вислала Польща проти Хмельницького, до повстанських військ. Оживали в нашій уяві славні події: ми плили тією течією, що бачила княжі кораблі, і стільки разів носила козацькі чайки... А величина і краса рідного краю, яку ми тут вперше відчули, наповняла гордістю і радістю”.

В червні 1918-го року всі УССтрільці, отже бойові частини, вишкіл і кіш стояли в районі міста Єлисавету на Херсонщині. Там вони були до жовтня того ж року, а пізніше їх перекинули на Буковину, де їх захопив розпад Австро-Угорщини — та 1-ий Листопад у Львові і в цілій Західній Україні і Буковині.

Українські Січові Стрільці звели були в Україні свій останній бій як частина австрійської армії під Олександрівськом (тепер Запоріжжя). Було це 13 і 14 квітня 1918 року. Але цей бій дав УСС найбільшу радість в їхній військовій кар'єрі. Поет, сотник Остап Луцький, пізніше відомий кооперативний діяч і сенатор до варшавського сенату, так описує побут на запорізьким Великим Лузі:

„Ніяке слово не може висказати радості, що молотом билася в серці кожного галицького українця в той день серед українського війська, на запорізьким Великим Лузі... Там ми відчули найглибше і нашими очима побачили все минуле, вічну єдність України, її вчорашній і завтрашній день!”

Треба згадати, що там, на Святі перемоги над російськими комуністами, крім УСС був Кінний полк ім. Гордієнка, який писувався своїми воєнним вмінням.

Між українським народом УСС залишили якнайкращі спогади. Софія Тобілевичева, вдова по славним українським драматургу Іванові Тобілевичеві (Карпенко Карий), з захопленням згадувала про побут УСС в районі Єлисавету.

„Перше, ніж прийшли в Україну, у героїчних боях на війні і своєю діяльністю у громадському житті, доказали, хто вони, куди йдуть і за що змагаються. Згуртувавшись під стогом і назвою стародавньої Запорізької Січі, прийшли на Україну, як сини до матері, да якої здавна тужили! Прийшли, щоб віддати Україні все, чим багата душа запального юнака та збудити народ України з вікового сну й зацепити в його душі перші парості людської і національної свідомості”.

І УССтрільці з жалем покидали в жовтні 1918 р. Україну, не знаючи навіть, що їм прийдеться туди вернутися ще раз в 1919 році, та залишати українські степи з сумними настроями в 1920 році.

УСС у Львові і під Львовом

Ой, та зависли ляшки, зависли,
Як чорна хмара на Вислі;
Не попустимо ляхів із Польщі,
Поки лиш нашої жизни.

Народна пісня

Ст. Ріпецький вірно написав, що Перший Листопад 1918-го року у Львові — це „духове і збройне діло УССтрільцтва”. Поляки добре оцінювали небезпеку від УСС для польського імперіалізму на українських землях, і тому вони всіма засобами старалися не допустити до того, щоб Легіон УСС був сильний. Це заважило на долі і висліді боротьби за Львів в листопаді 1918. Поляки не допустили до того, щоб УСС були близько Львова, або у Львові в тому часі, коли розпадалася Австро-Угорщина.

Українці перейняли владу у Львові вночі з 31-го жовтня на 1-го листопада. УСС були тоді на Буковині, а їх конче треба було тоді у Львові. Події розвивалися так:

„Вже першого листопада почали поляки збройний спротив у Львові та в наступних днях продовжали і поширювали його. Українські сили були ослабі. Відсутність УСС в перших трьох днях боротьби за Львів була вирішальною для дальшого її висліду.

Щойно третього листопада прибув під Львів перший транспорт УСС з Чернівців в силі 800 стрільців під проводом нового команданта УСС сот. Букшованого. На вулицях Львова йшли вже завзяті бої з поляками. Дня 4-го листопада прибула під Львів решта Легіону. Після дводенних вуличних боїв, в яких брали участь усі сотні УСС, прочищено багато вулиць, зайнятих ворогом, та здобуто або зайнято ворожі будинки, що становили потім основні заборони бойової лінії, яка ділила Львів на дві частини”. (Ст. Ріпецький, ст. 206, 207).

21-го листопада команда українських збройних сил наказала залишити Львів, і УСС після того дня брали участь в облозі Львова та стримували поляків, що йшли з Західньої Галичини на поміч обложеному місту. Під час організації Української Галицької Армії Легіон УСС став Бригадою УСС і під цією назвою воював за волю України аж до тимчасового кінця збройних змагань українського народу в 1920-му році.

Бригада УСС стала тоді однією з численних бригад УГА. Вона й тоді додавала нові лаврові листки до свого вінка слави. Згадати б тільки славний бій Бригади УСС під Вовчухами та бої під час так званої „Чортківської офензиви” влітку 1919-го року.

16-го липня того ж року перейшла Бригада УСС річку Збруч під тиском польської армії генерала Галлера. Про цю трагічну подію склав зараз в липні в Кам'янці Подільській пісню стрілецький поет і композитор Роман Купчинський:

Ой та зажурились Стрільці Січові,
Як Збруч річку проходили,
Хоч стільки народу впало за свободу,
Встоятись не було сили.

На Україні Бригада УСС ділила долю всіх інших частин Української

Галицької Армії. Вона боролася проти російських комуністів, які тоді прийшли були в Україну, щоб знищити її національну волю. Бригада УСС важко змагалася в Україні і проти москалів, які вліті 1919-го року прийшли в Україну на місце московських комуністів, яких із Правобережної України викинули українські війська Армії Української Народної Республіки та Української Галицької Армії.

Під час здобуття Києва Бригада УСС творила праве крило Дієвої Армії УНР і під Христинівкою розбила московських комуністів, які з Одеси передиралися на північ. Київ здобули об'єднані українські армії 31-го серпня 1919-го року.

Кінець стрілецької епопеї

Засумуй, трембіто,
Та по всьому світу,
Що пропало галичанам
Сорок тисяч цвіту.

Стрілецька пісня

Ворог, і білий і червоний москаль,
не переміг УССтрільців, не переміг він і хороброї української армії... Але перемогу над героїськими українськими вояками здобула страшна недуга: тиф, проти якого не було ліків у знищеній війною Україні, а Європа тоді в Парижі радила, як використати перемогу, не зважаючи на те, що на сході Європи, в колишній Росії наростала нова небезпека, яка й досі ширить страх між народами вільного світу. Україна боролася проти тієї небезпеки, хоч не мала ні зброї, ні набоїв, ні одяжі, а головне не було в Україні ліків. І їх ніхто не дав тоді героїській Україні, діти якої гинули як мухи від недуги тифу. Стрілецький літописець записав про це отакі трагічні слова:

„У районі Вінниця — Жмеринка лежало кількадесят тисяч хворих на тиф бойовиків УГА. Тяжка зима і голод утруднювали боротьбу з тим лихом. Бригада УСС, незважаючи на жертвенну працю її лікаря пор. д-ра В. Свідерського, віддала також багато дорогих жертв цьому страшному ворогові”. (ст. 212).

Так минала осінь 1919-го року, коли Бригада УСС боролася проти військ російського генерала Денікіна. УСС перебували тоді в районі Браїлова біля Жмеринки і в районі Ялтушкова. Пізніше Бригада УСС відступила на південь в околицю Бершаді. Бригада переживала тоді цю саму трагедію, що і вся Галицька Армія, стоячи між білими і червоними москалями. УСС стрільці старалися зберегти зброю в руках, як це вони робили і за Австрії.

Але не довго довелося їм тримати цю зброю в руках в тодішніх непевних політичних часах. Наставала весна, стрільці виздоровці могли знов виконувати військову службу, і так збільшився бойовий стан стрілецьких сотень.

Єдиною полегшею для УСС було те, що українське населення прихильно до них ставилося. На весні УСС стояли вже на протипольському фронті, який почав активізуватися. І так в перших днях квітня 1920-го року поляки заатакували село Сербинівку коло Чуднова. УСС відбили цю атаку, і в цій бою згинувло кілька стрільців. В книзі д-ра Ріпецького читаємо про це так:

„Після похорону вбитих стрільців місцеві селяни владили на цвинтарі для 500 стрільців величаву гостину-тризну, та щиро їх угощали. Улаштували це культурно та організовано. Один поручник УСС дякував селянам за їх сердечне відношення до УСС. Як у минулому, так і тепер, черпали УСС стрільці із своїх зв'язків із народними масами ту вічно живу моральну силу, що кріпила їх в найтяжчих хвилинах зневіри й упадку духа” (ст. 215).

І так почалася польська офензива 24-го квітня 1920-го року. УСС боролися проти польського війська, що йшло загарбувати українську землю... Важко було їм стояти плече об плече з польським загарбником... Учасник останнього бою стрілецької частини на залізничній лінії Козятин-Винниця оповідає про це так:

„Сот. Чичкевич держав позицію для

проходу нашої артилерії... Війська противника рушили до протинаступу. Впало тоді ще доволі стрільців. Гинули вони тепер вже як не вояки на полі битви, а як глядіятори без надії на якусь згадку про себе. Билися лиш за саму вояцьку честь УСС”. (ст. 216).

Це справдішня трагедія українського народу спричинила тоді такий стан, в яким УСС мусли йти з одним ворогом України проти другого ворога українського народу. „Поки сил стало боролися УСС стрільці за волю України. Зі зброєю в руках, до кінця чесно виконали вони свій стрілецький обов'язок” (ст. 216), який виконували чесно і вірно від тієї хвилини, коли в серпні 1914-го року зголосилися добровільно до служби для визволення українського народу.

Українські Січові Стрільці в київських СС

Наша славна Україно,
В нас для тебе серце б'ється,
Повітаєм долі днину,
Свобода тобі всімхнеться.

Ми тобі здобудем волю,
Краю рідний та коханий,
І прогонимо неволю,
І розломимо кайдани!

О. Нижанковський

Треба хоч коротенько згадати про те, що численні українські січові стрільці відіграли рішальну роль в тій славній українській військовій формації, що є відома в історії збройних сил України як Січові Стрільці.

Історик СС згадує такі прізвища, відомі з історії УСС: Роман Сушко, Федь Черник, Мирон Маренін, Борис, Я. Талпаш, Іван Рогульський, М. Матчак, В. Кучабський, Вол. Чорній, В. В. Соловчук, Андрій Мельник та багато інших.

Січові Стрільці відіграли вирішну роль при обороні української столиці Києва, в якому урядовав український парламент Українська Центральна Рада та український уряд. Січові Стрільці вславилися в боях під

час повстання проти гетьмана П. Скоропадського.

Гетьманський міністер Дмитро Дорошенко, коли бачив розбросення німцями Січових Стрільців після гетьманського перевороту, як вони розходились з казарм, писав про той момент: „Боляче мені було дивитися на них, гарні то були хлопці, безмежно віддані українській національній ідеї”.

Прем'єр першої української влади і голова Директорії УНР Володимир Винниченко, висловлювався про СС з найвищою пошаною, вважаючи їх зразком ідейного та патріотичного війська беззастережно вірного ідеї Самостійної України. „Таке військо трапляється раз на сотки літ!” — сказав Винниченко, дивлячись на січового стрільця, що стояв на варті в залізному шоломі, завітчаний знаком Червоної Калини, подібний до грізної залізної статуї”. (ст. 300).

У провіднім київським щоденнику „Україна” (ч. 7, з 22 (9) січня надруковано передовицю про те, як український нарід кров'ю змагав до здобуття своєї волі, і яку роллю у змаганні до української соборності і самостійності відіграло Українське Січове Стрілецтво. Ця стаття кінчалася такими словами:

„Галичина була тим захисним кутком, тим „П'ємонтом України”, де могла зберігатись українська національність і розвинутилась українська культура. Коли прийшов час будувати державу, галичани віддали Україні не тільки свої сили, національну свідомість і європейське знання, а й життя. Галицькі Січові Стрільці — їх ролля в українському відродженні неоцінима, і перед іменами їх будуть хилати голову всі українці”.

Стрілецька слава

О, не хилить голов в журбі,
Найдіть на рани ліки,
Хто умирає в боротьбі,
В серцях живе вівки!

О. Олесь

50 років минуло від того часу, як УССстрільці почали свій „кривавий

Лев Лепкий

тан”. Переживали вони під час своїх боїв і хвили радості й журби. Тішилися вони, коли бачили, що їх мрія й ідея здійснюється, а сумували, коли стрічали такі перешкоди, яких навіть жертвою свого життя не можна було перемогти.

Але ж УСС та їхні східні брати СС мають те вдоволення, що, як співає поет О. Олесь в повищому вірші, „хто умирає в боротьбі — в серцях живе вівки!” Це є найбільшою нагородою для людини, коли вона бачить, що нарід оцінив її працю і змагання, і що нарід не хилить голов у журбі, хоч і не здійснилося те, що задумувалося, і до чого змагалось.

Треба тут згадати, що в стрілецьких рядах змагалися за волю України не тільки хлопці й чоловіки, але й жінки — українські дівчата, яких прославив у вірші „Стрілецький марш” поет Осип Маковей.

Хто ж то там іде і перед веде?
Диво! Се наші дівчата!
Личко як мак! Кругом козак,
Душа стрілецька завзята.

Між УСС найбільше вславилися хорунжі Олена Степанівна, Софія Галечко та Анна Дмитерко-Ратичева, яка живе тепер у ЗДА.

Гадаємо, що не помилимося, коли скажемо, що стрілецьку славу закріпила в українському народі стрілець-

Стрілецький поет і композитор
Роман Купчинський

Історик УСС д-р Степан Ріпецький

ка пісня. Це була та пісня, про яку стрілецький поет і композитор Роман Купчинський написав такі величні слова:

Пісне! Велична, рідна Пісне!
В Тобі є все: І древня наша слава,
Володимира хист, і мудрість
Ярослава,
І наших прабатьків ворогування
злісне.
І Богдана розвага,
І Богуна відвага,
І Дорошенка ум і хитрощі Мазени.
І гомін гір,
І блиски зір,
І шум лісів, і розговори степу.
І матірня любов, і чар палкий
кохання.
За свободою жаль і мрії про свободу.
І весь наш біль, всі наші сподівання.
Ти, зеркало душі Країни та народу!

Хто поцікавиться стрілецькими піснями, той побачить, що в них є все те, про що співає в кінці повищої цитати стрілецький поет. І тому то ми в цій своїй праці наводили уривки стрілецьких пісень, не подаючи навіть при них їхніх авторів. Зробили

ми це тому, що ті пісні відомих стрілецьких композиторів М. Гайворонського, Р. Купчинського, Л. Лепкого А. Баландюка та інших друкуються вже віддавна як народні „стрілецькі пісні”, не подаючи прізвищ композиторів і поетів.

Це є найбільше признання для творців стрілецьких пісень, а то тим більше, що їхні пісні стали добром всього українського народу, а не тільки в Західній Україні. Цікаво, що, як пише згадуваний д-р Ріпецький, „скомпонована в 1916 році М. Гайворонським пісня „Іхав стрілець на війноньку” була, як писав брат композитора Лева Ревуцького, Дмитро, „надзвичайно розповсюджена під час війни і в нас на Україні. Леонтович записав її на початку 1917 р. в Тульчині на Поділлі, а Лев Ревуцький записав її вже в 1917 році в селі Іржавець на Полтавщині”.

Пісня Лева Лепкого, „Гей, видно село” була така популярна в Україні, що її використали навіть комуністи та взяли її до свого репертуару в Україні, змінивши слова оригіналу „стрільці січовії” на „стрільці червонії”.

Самі Українські Січові Стрільці мали в своїх рядах власних співців-поетів та композиторів, які створили стрілецьку епопею в піснях, подібно як це робили на Запорізькій Січі кобзарі.

Численні автори писали про стрілецьку славу, змальовуючи окремі бої УСС-ів, або подаючи огляд всіх дій Українського Легіону. До цих останніх належать Осип Думін, славний сотник київських СС-ів, який написав „Історію Легіону УСС”, Львів, 1936, ст. 300, та д-р Степан Ріпецький, УСС від 1914-го року, автор найповажнішої праці про початки українського війська під загальною назвою „Українське Січове Стрільцтво”, Видання

„Червоної Калини”, Нью Йорк, 1956, ст. 360. З цієї праці ясно для кожного, що УСС-стрільці — це українське військо від 1914-го року, хоч української держави ще тоді не було.

І тому то „ще живе стрілецька слава” в народі, і вона пригадує йому, що треба конче докінчити те діло, яке в 1914-му році, 50 років тому, почали Українські Січові Стрільці, і яке продовжували київські Січові Стрільці, і за яке клали свої голови українські націоналісти після першої світової війни та члени підпільних організацій аж до славної Української Повстанчої Армії включно та героїських вчинків Першої Дивізії Української Національної Армії.

„В маніфестаційному поході 28 червня 1914 р., що проходив під кличем „Вставайте, кайдани порвіте!” — маршували окремою групою стрілецькі організації в одностроях, більша частина озброєна. Був це перший маніфестаційний виступ Українських Січових Стрільців перед власним громадянством та перед зовнішнім світом. Небувале одушевлення та сльози радісної гордості викликав вид зброї, що сріблом блискала в променях літнього сонця”.

(С. Ріпецький: Українське Січове Стрільцтво, ст. 43)

Команданти Легіону УСС

ІВАН ЧМОЛА

Можна б сперечатися, хто був першим командантом УСС-стрільців. Перший тайний військовий гурток організовано восени 1911-го року у Львові. Ініціатором був студент університету Іван Чмола, командант першої сотні УСС в серпні 1914-го року, пізніший сотник УСС і полковник СС. Цей перший військовий гурток складався з учнів середніх шкіл та із студентів університету. Між членами були такі пізніші відомі УСС, як В. Кучабський, Р. Сушко, П. Франко, О. Квас і О. Степанівна.

Цей самий І. Чмола на зборах Українського Студентського Союзу в квітні 1913-го року гаряче домагався організації військових відділів, як про це писали в тодішній пресі, „щоб у той спосіб надати ідеалові Самостійної України реальний зміст і бути пригтованими на всякий випадок евенту-

Сотник Іван Чмола

альних міжнародних конфліктів” (Ріпецький, ст. 25).

Поручник д-р Вол. Старосольський

У Львові засновано студентську стрілецьку організацію, якою керував окремий комітет, що його очолював відомий нам вже Іван Чмола. Так бачимо, що І. Чмола був тим першим, що керував військово-виховною працею і старався поширювати стрілецьку ідею серед молоді.

Д-р В. СТАРОСОЛЬСЬКИЙ

Та для поширення в масах стрілецької організації треба було законного дозволу на статутів товариства. І про затвердження статуту постарався „січовий батько” д-р Кирило Трильовський. І так 18-го березня 1913-го року відбулися засновуючі загальні збори першого українського стрілецького товариства „Січові Стрільці” у Львові. На голову вибрано д-ра Володимира Старосольського, а заступником голови був І. Чмола.

25-го січня 1914-го року засновано друге стрілецьке товариство, головою якого став Роман Дашкевич. Стрілецькі товариства засновувано і в інших містах, і до війни в 1914 році їх

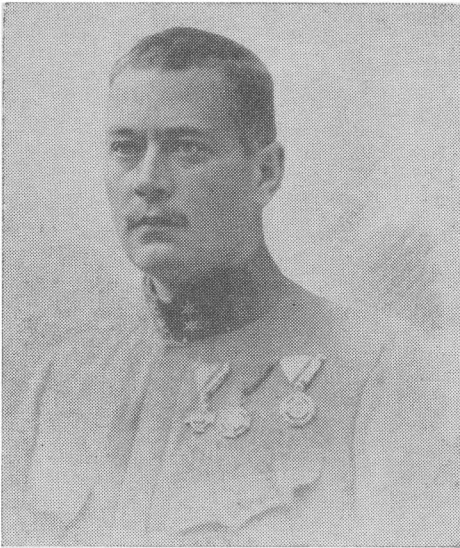
Отаман Теодор Рожанковський

було 96. Коли вибухла війна, то 2-го серпня 1914-го року у Львові зорганізувалася Головна Українська Рада, яка вирішила організувати корпус воєнних добровольців. Дотеперішні управи стрілецьких і руханкових товариств зорганізувалися в Українську Босву Управу при ГУРаді.

Українська Босва Управа мала дві секції: Секцію акції очолювали як „начальник” Теодор Рожанковський, Дмитро Катамай — заст. начальника і д-р Михайло Волошин та Михайло Генік — члени. Секцію організації очолювали д-р Кирило Трильовський — голова, д-р Степан Шухевич — заст. голови, д-р Кость Бірецький, Іван Боберський, Дмитро Вітовський, Сень Горук і Володимир Темницький.

ТЕОДОР РОЖАНКОВСЬКИЙ

Як бачимо, то між членами УБУ є визначні бойові старшини УСС. Босва Управа подбала про те, щоб до УСС Команда австрійської армії приділила кільканадцятьох молодих запасних старшин українців, які мали допома-

Поручник Михайло Галуцинський

ти стрілецьким провідникам вишколювати добровольців до Легіону УСС.

Начальником УСС Бовва Управа призначила була спершу суддю і посла до львівського сойму, запасного четаря австрійської армії — Теодора Рожанковського. Це і є перший командант УСС, який єдиний пережив і другу світову війну та 14-го лютого 1965-го року відзначив своє 90-річчя на вільній землі Вашингтона. Цілу першу війну він служив в Легіоні УСС, після закінчення воєнних дій був деякий час головою місії уряду ЗУНР в Чехо - Словаччині, а пізніше працював як суддя у Львові.

МИХАЙЛО ГАЛУЦИНСЬКИЙ

Коли ще в 1914 році Т. Рожанковський залишив своє командне становище в УСС, то УБУ найменувала на команданта Легіону УСС — директора української гімназії в Рогатині, запасного четаря австрійської армії — Михайла Галуцинського. М. Галуцинський командував УСС в перших організаційних місяцях 1914-го року, коли УСС складала присягу 3-го вересня в Стрії, і коли на Закарпаттю відбувалася в поспішному темпі вишкільна праця. Всі УСС були разом, і

Полковник Гриць Коссак

вистачав один командант. Коли ж при кінці вересня окремі сотні відходили на фронт, вони мали, крім своїх сотників, а пізніше і курінних отаманів, ще й австрійських командантів над собою, які командували окремими відтинками фронту, до яких були приділені УССстрільці.

ГРИЦЬ КОССАК

6-го жовтня 1914-го року відбулася реорганізація стрілецьких сотень, після ліквідації пляну з т. зв. „двадцятками”, і вже 7-го жовтня відійшов на фронт перший курінь УСС під проводом отамана Гриця Коссака, який брав участь в організації передвоєнних УСС. Таким чином командантом УСС в полі став Гриць Коссак, який займав цей пост в 1914, 1915 і 1916 роках. Курінь Коссака маршував із боями в напрямі на Стрий, а півкурінь під командою отамана Степана Шухевича наступав в напрямі на Турку. Австрійська команда завжди старалася тримати стрілецькі курені в різних бригадах, чим в дійсності спричиняла такий стан, що командант УСС не міг вповні бути командантом над усіма стрілецькими сотнями.

Отаман д-р Никифор Гірняк

Д-р НИКИФОР ГІРНЯК

В березні 1915-го року австрійська команда дозволила на організацію Коша УСС-ів, де вишколювалися нові добровольці. На команданта Коша УСС був найменований сотник д-р Никифор Гірняк, який в ранзі отамана займав цей пост аж до кінця жовтня 1918-го року.

Бойова частина Легіону УСС в листопаді 1915-го року мала такий провід: Гриць Коссак — полковник УСС, Семен Горук — курінний отаман I-го куреня, Василь Дідушок — курінний отаман II-го куреня, Василь Панчак — полковий адьютант. Такий стан був до березня 1916-го року.

АНТІН ВАРИВОДА

Тоді на команданта полку призначено отамана австрійської армії (майора) — Антона Вариводу. Це був старшина по професії. Він зумів подбати про те, що УСС були дозброєні скорострілами та мінометами. Він був добрим фахівцем, але в нього не було того українського серця, якого шукали УСС. Йому йшло більше про свою кар'єру, як про добру славу Легіону

Отаман Антін Варивода

УСС, яким мав опікуватися. За підполк. Вариводу проведено реорганізацію Легіону УСС. Першим куренем командував сот. Омелян Лесняк, який також був фаховим австрійським старшиною і прийшов разом із пполк. Вариводу, а другим куренем — отаман С. Горук.

МИРОН ТАРНАВСЬКИЙ

(Фото ген. М. Тарнавського є на 5 стор.)

В листопаді 1915-го року почала працювати ще третя частина Легіону УСС побіч дотеперішніх бойових частин та Коша — Вишкіл УСС. В січні 1916-го року на команданта Вишколу найменований був отаман Мирон Тарнавський. Вишкіл став дуже важливою частиною Легіону, бо він дбав за те, щоб стрільці були якнайкраще вишколені. Коли от. М. Тарнавський перенесений був на команданта бойової частини, то командантом Вишколу був пполк. Кость Слюсарчук, пізніше от. Гриць Коссак, який прийшов із поля, і пор. С. Краснопера.

Отаман Франц Кікаль

ФРАНЦ КІКАЛЬ

Після Вариводи на команданта Легіону УСС в полі призначений був підполк. Франц Кікаль, який був фаховим старшиною, але не був навіть українського походження. Це був 1917 рік, УСС браталися на фронті з українськими частинами в російській армії, австрійська команда їм не довіряла, і в тому дусі Кікаль інформував команду корпусу генерала Гофмана, кажучи, що старшинам УСС він не довіряє. Тому полк УСС дали до резерви, зараз за першою лінією фронту, і під час російської офензиви велика частина УСС разом із ком. Ф. Кікалем дісталася в полон, бо москалі заскочили першу лінію.

Тут треба пригадати, що 24 і 25-го липня 1917-го року у Відні відбулася нарада українських парламентарних послів і членів Палати Панів, членів Української Боевої Управи, представників УССтрілецтва і представника Союзу Визволення України, на якій вирішено не розв'язувати Легіону УСС, який може бути потрібним для української справи. Українська Боева

Генерал Осип Микитка

ОСИП МИКИТКА

Управа змінила свою назву на Центральна Управа Українських Січових Стрільців, На її голову вибрали проф. д-ра Степана Смаль-Стоцького, який зайняв місце д-ра К. Трильовського.

При кінці листопада Легіон УСС стояв над Збручем і його командантом був отаман Мирон Тарнавський, який прибув із Вишкому разом із 4-ма сотнями вишколених стрільців.

В Києві 20-го листопада проголошено Українську Народну Республіку Третім універсалом. В Коші УСС в Пісочній коло Миколаєва відзначено цю історичну подію великою маніфестацією. В полі Легіон УСС хотів зробити те саме, але Штаб Корпусу відкинув це прохання, підписане всіма старшинами разом із от. М. Тарнавським. Внаслідок того Команда Корпусу відкликала от. Тарнавського із становища команданта УСС, і 7-го січня 1918-го року команду Легіону УСС обняв сотник австрійської армії Осип Микитка (народжений 1874 р. — згинув 1920-го року).

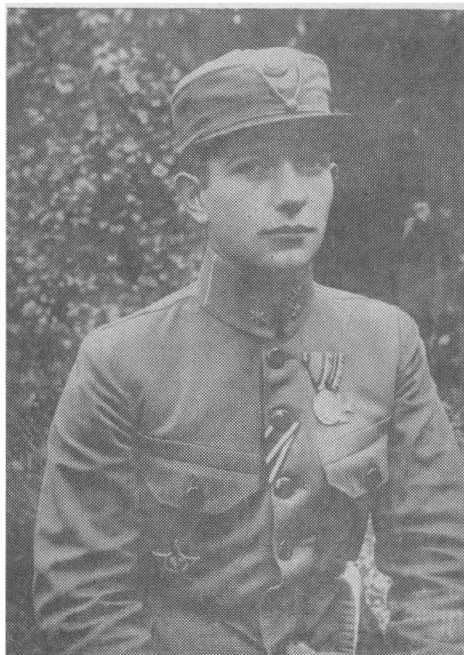
Стрілецьтво спочатку з недовір'ям ставилося до нового команданта, маючи гіркий досвід із полк. Вариводою, але Осип Микитка швидко вповні зукраїнізувався, перебуваючи в стрілецькому довіллі і до своєї смерті був вірний тій ідеї, за яку проливали свою кров УССтрільці від 1914-го року. В новорічному приказі новий командант писав такі знаменні слова:

„Четвертий рік зустрічають УСС Новий Рік в полі, — та нині перший раз можемо сказати собі, що судьба ласкавіше повернула долю України, даючи їй Свободу, за яку сотки стрілецьких голів лягли в могилі. З нинішнім Новим Роком кожний із нас має певну надію на краще, вільніше життя у власній хаті. Наші труди і жертви не пішли на марно. Ми видвинули малиновий стяг Свобідної України. Хай грядучий рік утвердить наші здобутки й свободу народу в ряді всіх держав народів світу.

З Новим Роком Щастя Боже!
сотник Осип Микитка”
(Ріпецький, стор. 183)

Отаман Микитка був командантом Легіону УСС цілий 1918-ий рік, аж до кінця Австрії. Він командував боєвою частиною УСС під час їхнього походу по Україні, коли Легіон УСС міг брати участь в боях проти московських комуністів, які вже тоді, в 1918-му році, не допускали до будови української держави, хоч Україна проголосила себе самостійною Українською Народною Республікою.

Сотник Осип Микитка дослужився генеральської ранги, він займав вищі командні становища в Українській Галицькій Армії, аж до Команди Корпусу включно, а при кінці 1919-го року був начальним її командантом. Большевики заарештували його в квітні 1920-го року і вивезли до концентраційного табору в Кожухові під Москвою. Там згинув ген. О. Микитка разом з іншими відомими старшинами УСС: от. С. Горуком, сот. Р. Дудинським, пор. І. Цяпкою, чет. Е. Ясеницьким.

Отаман Осип Букшований

ОСИП БУКШОВАНИЙ

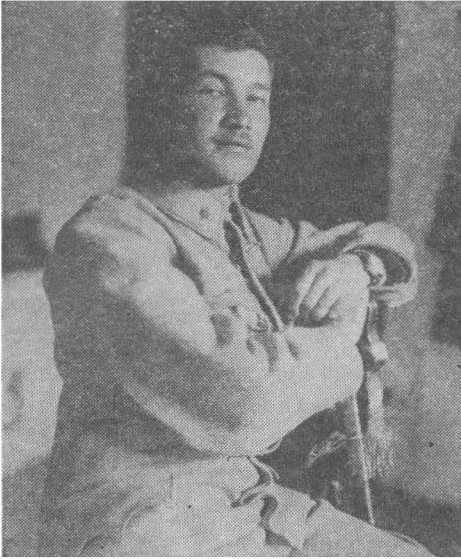
24-го жовтня 1918-го року на зборах старшин УСС в Чернівцях на Буковині, як пише історик УСС, д-р Степан Ріпецький, — „затверджено давнішу постанову старшинського корпусу УСС змінити Команду Легіону УСС та призначено сот. Осипа Букшованого на команданта всіх формацій УССтрільців” (стор. 205).

В Українській Галицькій Армії Легіон УСС став Бригадою УСС, командантом якої був сот. Осип Букшований, командантом полку піхоти сот. Зенон Носковський, полку артилерії — от. д-р Я. Восвідка.

ЗЕНОН НОСКОВСЬКИЙ

Такий стан був аж до весни 1920-го року, коли була реорганізація цілої УГА. Тоді то з Бригади УСС зорганізовано Полк УСС, командантом якого був сотн. Зенон Носковський. Згадаємо пізніше, як в жовтні 1920-го року УССтрільці не хотіли скласти зброї полякам, які маршували на Київ, і як командантат одного куреня

Зенон
стор. 24.

Сотник Зенон Носковський

УСС сот. М. Чичкевич звів останній, переможний бій в історії УСС на залізничному шляху Козятин — Вінниця. Очевидець пише, що „впало тоді ще доволі стрільців. Бились вони лиш за саму вояцьку честь УСС”. (Ріпецький, стор. 216).

Почали ми ці рядки цитатою з початку думи Р. Купчинського про Хве-

дора Черника, і кінцем цієї думи кінчасмо нашу мову про стрілецьку славу:

Сотника Хведора Черника,
Січового характерника
На горі високій,
Над Дніпром широким,
Чесно по козацьки ховали.
З крісів, з кулеметів, з гармат
ясу воздавали,
Лицареві „Слава” гукали.
Буде тая слава
Стрілецька кривава
По всім світі від краю до краю
лунати,
Прибитес серце вгору підіймати,
Поки сонця світу,
Поки трав та квіту,
Поки вод у ріках,
А у жилах крові.—

Амінь.

**

Увага: Автор цієї статті, сам УССстрілець від 1914-го року в сотні Д. Вітовського, а пізніше у В. Кучабського, писав ці рядки на основі праці д-ра Степана Ріпецького „Українське Січове Стрілецтво”, Нью Йорк, 1956, ст. 360, а дещо пригадував собі як учасник деяких боїв, що про них згадується

